

A FALU HELYZETE ES KERESETI VISZONYAI

MILYEN a mai magyar falu gazdasági helyzete? Nehéz kérdés!

Ha közelebbről nézzük, sötét a kép nagyon, különösen ha összehasonlítjuk a konjunkturális időkkel, amikor a gazda minden terményét áron felül értékesíthette s amikor a feleslegből bőven jutott a falu szegényének, a földmunkásnak is.

Meg kell jegyezmem, hogy e tétel tárgyalásánál a közép- és nagybirtokokat nem veszem figyelembe, mert ezek oly kicsi percentjét teszik a falu lakosságának, hogy az általános helyzet elbírálásánál nem jöhetnek számításba.

Az anyagi helyzet elbírálásánál vizsgálódás tárgyává teszem a kis- és törpegazdák tulajdonában lévő földterületeket, azok számát, a föld jövedelmezőségét, a ráháruló terheket, a mezőgazdasági munkások számát, a munkabérek nagyságát nemcsak a statisztikai adatok, hanem saját tapasztalatom szerint is.

Csonka-Magyarország összterülete 16,148.314 kat. hold; ebből 1925-ben a kisbirtokosok kezén volt 8,110.223 kat. hold, vagyis az egész ország területén 50.2 %-a. Az azóta befejezett földbirtokreform törvény által előidézett változásokat az O. F. B. adatai alapján figyelembe véve, ez a terület körülbelül az ország összterületének 69.5 %-a. Figyelembe vettem itt a nagybirtokok évenkénti természetes aprózását is, ami átlagszámítással évi 30.000 holdnak felel meg.

A kis- és törpebirtokosok száma 1925-ben 840.000 volt, ma pedig a rendelkezésre álló adatok alapján 1,100.000-re tehető. A birtoktalan földmunkások (napszámosok, cselédek) száma az 1925-i népszámlálás adatai szerint 694.000 volt. Ma ez a szám jóval kisebb, mert a földnélkülieknek háromnegyed része azóta földhöz jutott.

A földbirtokmegosztást tekintve tehát a viszonyok a kisbirtokososztályra, a falu lakóinak legnagyobb hányadára kedvezően alakultak. Ugyancsak javult az arányszám a földnélküli zselléreket és napszámosokat illetve is. De ez a javulás csak látszólagos.

A kisbirtokos anyagi helyzetét a földbirtokreform nem igen javította, mert a szétosztásra kerülő földek nagyobb részben a földnélküliek kezébe kerültek apró egykét holdas parcellákban. Nem azokhoz kerültek tehát, akik haszonnal gazdálkodhatnának rajta, hanem azokhoz, kik eszközök hiányában mással műveltetik, akiknél a hasznot megemésztik az aránytalanul drágább üzemi költségek. Igen sok helyen tömegesen hagyják el lesóványított földjeiket az újonnan földhözjutottak, vagy veszik el tőlük, mert a részletek törlesztésére képtelenek. Mint napszámosok pedig a legnagyobb nehézséggel küszködnek, főként az általános munkátlanság következtében.

Nézzük most a kisbirtokos osztály jövedelmi viszonyait és a ránehezedő terheket. A jövedelem egyedüli forrása a föld, eszköze a munka, megtartója a koplalásig menő takarékosság.

A szántóföldi termelés az elmúlt évben nálunk így oszlott meg: 56.33% gabona, 28.85% kapás, 1274% szálás, 1.08% kereskedelmi, 0.30% hüvelyes és 0.70% egyéb. A kisgazdaságokban a gabonaneműek átlagszázaléka még nagyobb, mert ipari növényt nagyon kevesen termelnek. Az összes gabonaneműek átlaghozama kát. holdanként 7.4 q, a kapásoké szemes tengerinél 9.4 q, burgonyánál 44 q, a szálás takarmányánál 22 q. A gabona (búza, rozs, árpa, zab) átlagára az elmúlt esztendőben 22 pengő, a tengerié 20 pengő, a burgonyáé 3.5 pengő, a szálás takarmányé 8 pengő métermázsánként. Egy kat. hold tehát gabonából hoz 162.8 pengőt, tengeriből 188 pengőt, burgonyából 154 pengőt, szálás takarmányból 176 pengőt. Magyarországon az átlagbirtoktípus 5—10 hold. Egy öt holdas gazda három hold gabonából bevesz 488.4 pengőt, % hold tengeriből 141 pengőt, % hold burgonyából 115.5 pengőt s 1 hold szálás takarmányból 176 pengőt, összesen 920.9 pengőt. A 10 holdas ennek kétszeresét.

Egy kat. holdra eső közteher beleszámítva az összes egyenesadókat 23.54 pengő, az 50%-os pótagóból 1177 pengő, összesen 35.31 pengő, öt kat. hold a közterhek levonásával 744.35 pengőt hoz az üzemi, amortizációs és egyéb költségeket nem számítva. Ha azonban ezeket apróra számba vesszük s levonnánk a fentebbi összegből, látnánk, hogy 5 kat. hold tiszta jövedelme tulajdonképpen semmi. Nem térül meg neki más, mint a saját munkadíja s a gazdaság melléktermékei (tojás, baromfi, állat, tej) tartják fenn az 5—10 holdas kisgazda családot. Így is a gyomrán és a ruháján takarékoskodik emberfeletti módon, hogy kisgazdaságának egyensúlya fel ne boruljon, így érthető meg, hogy a falusi gazdának nem jut könyvre, újságra, szórakozásra, egészségápolásra stb., ha valami katasztrófa éri (betegség, természeti csapás), koldusa lesz egy egész életen át annak. Így lehet megérteni, hogy a falusi gazda idegenkedik minden újítástól, legyen az gazdasági vagy kulturális, mert ezek olyan befektetéssel járnak, amire neki nincsen fedezete. Így lehet megérteni az egyikét is, amely nem más nála, mint paraszt hitbizomány.

A törvény védelmébe vette a mamutbirtokokat a szétporladástól, megszorítva privilégiumként az örökösödés rendjét, de nem vette védelmébe az 5—10 holdakat, tehát a születések korlátozásával a gazda maga akarja megóvni kicsi birtokát a szétporladástól s gyermekeit a proletársorstól.

A fentebbi kép csak a kontúrjait tünteti ki a falu gazdasági helyzetének. Az időjárástól a közvetítőig, az adótól a kartelig száz és száz polipkar fonódik köréje fojtogató szorítással. Röviden és szabatosan falán így lehetne meghatározni a bajok okát: egyformán más szabja meg az árat, amikor a gazda elad vagy vesz. A gabona árat az Egyesült-Államok, Kanada, Argentína irányítják, ahol a mechanizált gazdaságokban a termelés költségei sokkal kisebbek, mint nálunk. Az elleneséges búzafront összeesik csonka hazánk határaival s 40—70 millió métermázsás fölöslegének tömegeivel lehetetlenné teszi, tönkre veri

a mi 2 és ½ millió métermázsás exportunkat. Ezen a fronton még csak reménye sem lehet a magyar kisgazdának pozíciója megerősítésére, akár sovány, akár kövér lesz a termés eredménye. Még azt az előnyt sem élvezheti, amit maga szerezhethetne meg a közvetítő kereskedelem kikapcsolásával, tudniillik ha értékesítő szövetkezetekbe tömörülve a kereskedői haszon egy részét magának szerezhethné meg, a tisztasági és minőségi levonást kiküszöbölne s a spekulációt kizárná. Úgyis mindig csak a napi tőzsdei áron alul adhatja el 1—2 pengővel a vasúti tarifa magassága s a ki nem épített utak miatt. A vasúti fuvardíjterhelés 100 kg-ként a békében (1914) 3.5%, ma pedig 7.9%.

Sok pénzt kivesz a falusi gazda zsebéből az iparcikkeknek viszonylagos drágább volta a mezőgazdaság terményeinél. Míg az ő terményeinek ára a főbb terményeknél a békenívön, vagy annál alacsonyabban van, addig az iparcikkek általános drágulása a békeidőhöz 133.2%. A falusi gazda terményeinek árát állandóan ingadozásban tartja a piac hullámzása, de az ipari termékek, eszközök árát biztosítja az ércfalként tömörült kartelek érdekeltsége.

A viselt közterhek százalékban kifejezve a következő képet adják: az 5 kat. holdas birtokkategóriánál az emelkedés 57.5 %, a 10 holdasnál 55%, a 12 holdasnál 70%, a 18 holdasnál 87%, a 30 holdasnál 98%.

Szinte katasztrofálisan nehezedik a falusi gazdákra a pénz drágasága. A békében 5% volt a kamat a felvett hitelteher után. Ezt a kisbirtok megbírta, ki tudta gazdálkodni. Ma ez is háromszoros, vidéken 14—16% az általános kamatterher, az uzorakamatokról nem is beszélve. A bekebelezett jelzáloghitel a háború óta, tehát aránylag rövid idő alatt, elérte már a békebeli mennyiség egyharmadát. S ha a háromszoros kamatterhet számításba vesszük, meg kell állapítanunk, hogy a falusi nép olyan arányban van már eladósodva, mint a háború előtt volt. Ijesztő csak az, hogy az eladósodás ma gyorsabb ütemű és kiterjedtebb, mint a háború előtt. Az általános pénztelenségnek és eladósodásnak megdöbbenő jelensége volt az idén a sok helyütt elharapódozott zöldhiteluzsora. Adataink vannak arra, hogy egyes helyeken a megszorult gazdától a jövő aratás termését 16 pengővel vették métermázsánként a zöldhitelt nyújtók. Ugyanez a helyzet az állattenyésztésnél is. A magas termelési és szállítási költségek itt is éreztetik hatásukat, de sokkal veszedelmesebbé teszi a helyzetet a szomszédállamok magas vámja s az állategészségügyi rendszabályok oly módon való alkalmazása, amely például Németországban a prohibíció hatályával egyenlő.

Legsúlyosabb helyzetben vannak gazdaságilag azok a községek, amelyek lakóinak főjövedelme a szőlő- és a bortermelés. Ma Magyarország legszegényebb, legsomorúbb vidéke Tokajhegylaja, pedig nem' is olyan régen a legvígabb szüret, a legzajosabb lakodalom, a leghosszabb farsang itt volt. Ma megdermedt itt az élet, a temető csendje és nyugalma terpeszkedik ez Istenáldott vidéken, mert nincs ára és piaca a borok királyának. De így van ez a többi híres szőlő- és borvidékünkön is a borra annyira hátrányos kereskedelmi szerződéseink miatt. Egy q bor vámja Ausztriába való szállításnál 30 aranykorona, ennyi körülbelül Csehországba is. Itthon hektoliterenként a borfogyasztási adó 19.4 pengő. Ilyen körülmények között a jóval

olcsóbb külföldi borokkal való versenyben bizony lemaradunk. Jellemzősül megemlítem, hogy a magyar 11—12%-os bornak megfelelő minőségű fehér spanyol bor otthon a gazdánál 12—14 fillérbe kerül literenként, s Hamburgban vagy Triestben 24—28 fillér az ára, tehát kevesebb, mint a magyar bornak a termelő pincéjében. Bécsben, Prágában ugyanez a bor 30 fillér, vagyis körülbelül annyi, mint nálunk a termelőnél. De, hogy is versenyezhetnénk a spanyol, francia, olasz és görög borokkal, mikor a magyar bor minden literjét 19.4 fillér fogyasztási adó terheli s az árdifferencia külföldi piacokon megüti az 58%-ot.

A falu anyagi helyzetének arculatán mindezek egy-egy mély barázdát jelentő ecsetvonások. De az árnyékolás még nem teljes, a mezőgazdasági munkások anyagi helyzetének rajza nélkül. Tényleg ez komor felhőt jelent Hungária arcán is, mert ez ma a legnehezebb kérdés. Van-e a szülőnek fájdalmasabb, kínzóbb problémája mint gyermekeinek a mindennapi biztos kenyér hiánya? Nincs! Pedig nálunk ma a munkáskérdés, kenyérkérdés. A magyar problémának ez az Achilles-sarka, mert itt érzékenyen és halálosan is sebezhető. A statisztika adatai ugyan mint fentebb említettem, javulást mutatnak a földbirtokreform befejezése óta, a földnélküliek és törpebirtokosok arányszámát illetően. A statisztika adatai szerint nem lehet 225.000 földnélkülivel több Csonka-Magyarországon, míg a kis- és törpebirtokosok száma megüti az 1,100.000-et. Holott 1920-ban a szám-arányuk körülbelül egyenlő volt. A háború előtt (1913-ban) a kisbirtokosok száma 620.000-re volt tehető, 1925-ben már 840.000-re emelkedett. E két szám középátlósága körülbelül éppen 1920 körül megegyezik a földnélküliek 1920-as 694.000-et kitevő számával.

De először is a földbirtokreformmal az egy-két holddal földhözjutottak valóban csak a birtokosok létszámába jutottak s nem a beati possidentens közé. Sorsuk igen kicsi percentet javult, sokszor semmit, mint már fentebb kifejtettem, mert az igaerőt adó kiscgazdák robotosai lettek, szolgálván egynapi igáért négy napi gyalognapszámot. Kicsi földjüket rendszeren a falutól messze s bizony a határ silány részén kapták, azt nemcsak megjavítani nem tudták, de karban sem tarthatták. A helyzet javulása tehát csak papíron mutatható ki. A valóság pedig az, hogy a földmunkások, az 1—2 holdas törpebirtokosok olyan nehéz helyzetben még sohasem voltak, mint ma, mert a régi időben ha reménytelen volt itthoni vergődésük, kimehettek Amerikába, ahonnan a szorgalmasan gyűjtött dollárokkal hazajövet itthon vagyont is szerezhettek. Ma az Egyesült-Államok kapui zárva vannak előttük, Kanada és Argentína pedig mint elsősorban mezőgazdasági országok csak a nyári szezonmunkára használhatják fel kínálkozó munkaerejüket. Télen azután felélik azt, amit nyáron megtakarítottak. Itthon a munkaaltsalmak egyre gyérülnek, mert a mezőgazdaság válsága miatt sok nagybirtok a külterjes gazdálkodásra tért át, ez pedig azt jelenti, hogy a munkanapokat apasztotta. A 30—40 holdas kiscgazdák, akik a béke éveiben már aratót alkalmaztak, — tapasztalatból tudom — ma maguk fogják meg a kapa, kasza nyelét. Sok kézi napszámot tesznek feleslegessé a mindinkább terjedő traktorok, az arató-, kaszáló- és kapálógépek. A helyzet az, hogy a munka piacán kisebb len; a kereslet és

túlnagy lett a kínálat. Olcsóbb lett az embed munka, az uradalmak évről-évre nehezebb feltételeket szabnak az aratást vállaló munkásaiknak. Például 20 kg búzáért köteles a munkás 1 kat. hold mesterséges takarmányt lekaszálni, ahányszor kell, megforgatni, felgyűjteni s a szekérre felrakni, szóval 4 pengő 80 fillérért öt napot szolgálni. Hasonló alapon van kikötve a répa-, a burgonyaszedés stb. Visszajött a robot egy új s nem kevésbé nehéz fajtájában, ha nem is formálisan, de a gazdasági helyzet kényszere alatt, ami természetesen a földmunkásokra gyakran lelkiileg is igen deprimáló hatással van. Sokszor öntötték ki előttem fájdalmas panaszait legárvább véreink, több hozzánk intézett levélből csendül ki a lemondás e szomorú akkordja: „nincs a munkásnak pártfogója“! Tapasztalatom szerint télen a napszám 1—2 pengő, ilyenkor tavasszal 3 pengő, később 3.50 pengő, aratás körül 4 pengő, ősszel ismét 2—3 pengő. A béres konvenció rendszeren évi 12 q gabona (tisza búza, vagy vegyesen), 2 q árpa, 24 kg hús, napi 1 liter tej, 1 int. hold föld a kapások alá, 1 koca-, két süldőtartás és körülbelül 50—60 pengő készpénz. Ha átszámítjuk ez értékeket pengőre, úgy 800—850 pengő évi bevétel jön ki, körülbelül annyi, mint az 5 kat. holdas kiskgazda évi jövedelme, amit létminimumnak elfogadni sem lehet, mert a létminimumhoz legalább a legprimitívebb igényű család részére is 1.200 pengő jövedelem szükséges.

A magyar földmunkások nehéz helyzetén tehát könnyíteni kell, a problémát meg kell oldani, mert a magyar munkásnép faji, szaporodási, nemzetvédelmi és nemzeti munkaérték szempontjából a nemzetnek nagy értéke és erőforrása. „Szeressük mindnyájan — mondotta néhai Vadnay Andor, Csongrád vármegye munkásbarát főispánja — testvérként munkásainkat, ne idegenkedjünk a velük való érintkezés-től, szoktassuk őket rá, hogy bizalommal forduljanak hozzánk, legyünk rajta, hogy soha őket hozzánk való bizalmukban csalódás ne érje. Méltatlanok volnánk történelmünk állócsillagainak, Árpádtól Széchenyi Istvánig, ránk visszasugárzó fényére, ha a pusztulástól megmenteni vagy a kivándorlás kényszerétől megóvni az Alföld munkásait nem tudnánk.“

A Faluszövetség az 1928-ban Budapestre összehívott Községek Első Kongresszusán behatóan foglalkozott a munkáskérdés megjavításával s ezzel kapcsolatban a következőkre kérte a kormány intézkedéseit:

1. A munkásügyi törvények és kormányrendeletek, valamint a földmunkások vállalkozó szövetkezeteinek állami támogatásáról szóló 1923 évi XI. t.-c. s ennek végrehajtási rendeletei, melyek sok szociális rendelkezést tartalmaznak, a gyakorlati életben tényleg hajtassanak végre és ennek ellenőrzéséről teljhatalmú kormánybiztos gondoskodjék.

2. Községi és törvényhatósági gazdasági munkaközvetítői hivatalok működése állandóan ellenőriztessék. A magánmunkaközvetítés, amely nyereszkesedésre törekszik és az elrendelt legszigorúbb ellenőrzés dacára is közismert visszaélésekkel jár, szüntettessék meg

3. A munkásügyi és szociálpolitikai szakelőadói állás a vármegyei és városi közigazgatásban legsürgősebben felállítandó volna, mert a munkásügyek eredményes viteléhez egész emberekre és pedig szakemberekre van szükség.

4. A mezőgazdasági és földmunkás népnek öregség, betegség és baleset esetére való kötelező biztosítása, figyelemmel az ahhoz fűződő és szem elől nem téveszthető szociális érdekekre, bevezetendő volna. Az e téren felmerülő panaszok leggyorsabban orvosolandók.

5. A földmunkás szövetkezetek eredményes működésének előmozdítása céljából a megfelelő munkaalkalmak teremtése és biztosítása a legsürgősebb feladat.

6. Az állami, törvényhatósági és községi közmunkák, melyek földmunkából állanak — úgymint Olaszországban — hivatalból, versenytárgyalás nélkül méltányos középegység árban a földmunkásszövetkezeteknek volnának kiadandók.

7. A munkáslakások építése, a vármegyék és törvényes munkás érdekképviseltek bevonásával elsősorban azokban a vármegyékben foganatosíttassák, ahol a magyar munkásnép zöme lakik és ahol a lakásnyomor a legnagyobb. A munkáslakások építésénél a helyi különleges viszonyok mindig figyelembe veendők. A cselédlakások ügye szintén napirendre tűzendő.

8. A m. kir. földművelésügyi minisztérium, amely a mezőgazdasági és földmunkások gazdasági és szociális érdekeinek lehető megóvása céljából mindent elkövet, a vármegyék főispánjainak a munkáskérdésben történt állásfoglalása és a munkás érdekképviseltek hozzájárulása után hívja össze a népjóléti és munkaügyi, vallás- és közoktatásügyi és a belügyminisztériumokat miniszterközi értekezletre.

Ez az értekezlet hivatva lesz a mezőgazdasági és földmunkáskérdés rendezésére vonatkozó anyagot behatóan megvizsgálni és javaslatot tenni, hogy a szükséges kormány- és törvényhozási intézkedések a mezőgazdasági földmunkásnép gazdasági, kulturális és szociális érdekeinek megóvhatása végett lehetőleg mielőbb megtétessenék; a munkaadó és munkás között az ország, a gazdasági termelés és eredményes vitele érdekében szükséges békés viszony és együttműködés megteremtessék; a jobb sorsra méltó magyar munkásnép becsületes munkája ellenében a maga anyagi és erkölcsi boldogulását megtalálhassa és az ország újrakepítésének munkájából a maga részét méltóan kivehesse.

Mindezek oly jogosult kívánságok, amelyek teljesítése jelentékenyen előbbre vihetné a földmunkásnép boldogulását, a földmunkásszövetkezetek eredményes működését mindenkép biztosíthatná.

Véleményem szerint a mezőgazdasági és földmunkásnép feleslegének levezetésére igen alkalmas eszköz lenne a település, amely egyúttal szakszerű és gyakorlati megoldása lenne a jövőben fenyegető s esedeg ismét félsikerrel megoldandó földbirtokreformnak. Minél több önálló és gazdaságilag megerősített kisbirtokost, minél több adóalanyt és a hazát védeni kész kisembert kell különösen a védtelen határok mentén kreálni, minél több új községet kell létesíteni, különösen a napi járásnyira pusztá alföldi vidéken, minél több „gazdag falut“ s akkor gazdag lesz az ország is.

NAGY SÁNDOR